

Nr 167.

*Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående
anslag för budgetåret 1951/52 till skolöverstyrelsen
m. m. jämte i ämnet väckta motioner.*

(2:a avd.)

Kungl. Maj:t har i propositionen nr 1 under åttonde huvudtiteln (punkten 174) föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, för budgetåret 1951/52 beräkna a) till Skolöverstyrelsen: Avlöningar ett förslagsanslag av 1 980 000 kronor, b) till Skolöverstyrelsen: Omkostnader ett förslagsanslag av 445 000 kronor samt c) till Skolöverstyrelsen: Försöksverksamhet m. m. ett reservationsanslag av 250 000 kronor.

Sedermera har Kungl. Maj:t i propositionen nr 136, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 9 mars 1951, framlagt de förslag i ämnet, som framgå av följande redogörelse.

I förevarande sammanhang har utskottet till behandling förehaft

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *Arrhén* och *Ohlson* (I: 433) och den andra inom andra kammaren av herr *Braconier m. fl.* (II: 564), i vilka yrkats, att riksdagen måtte besluta att till skolöverstyrelsens disposition för försöksverksamhet ställa ett belopp av 102 900 kronor;

dels ock en inom andra kammaren av fröken *Vinge* väckt motion (II: 512), vari hemställts, att riksdagen vid behandlingen av propositionen nr 136 ville beakta vad i motionen anförts.

I den mån redogörelse i det följande icke lämnas för innehållet i ovan nämnda motioner får utskottet hänvisa till motionerna I: 433 och II: 512.

För budgetåret 1949/50 anvisades på riksstaten under rubriken Skolöverstyrelsen: Försöksverksamhet m. m. ett reservationsanslag av 100 000 kronor. I sitt anförande till statsrådsprotokollet den 11 mars 1949, då proposition i frågan avläts, redogjorde dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet dels för en av skolöverstyrelsen gjord framställning om inrättande av en särskild rotel inom ämbetsverket för den pedagogiska försöksverksamhetens centrala ledning, dels för ett av 1946 års skolkommision framlagt förslag rörande försök med den av kommissionen förordade nioåriga enhetsskolan. Försöksverksamhetens anordnande borde enligt de-

partementschefens mening ytterligare övervägas i samband med den mot-sedda skolreformen. I viss utsträckning borde dock verksamheten upptagas redan höstterminen 1949.

I den år 1950 framlagda propositionen angående riktlinjer för det svenska skolväsendets utveckling (nr 70) inbjöd Kungl. Maj:t riksdagen att fatta principbeslut om en vidgad försöksverksamhet på skolans område. Enligt riksdagens beslut, som den 6 oktober 1950 fastställts av Kungl. Maj:t, skola allsidiga försök anställas angående de för enhetsskolan ändamålsenliga organisations- och arbetsformerna, såsom angående elevmaterialets och lärokursens differentiering med hänsyn till lärjungarnas anlag, angående skolans inre arbete och angående lärjungars intagning i enhetsskolan på grundval av skolmognadsprov. Den lämpliga anknytningen till enhetsskolan av skolor för yrkesundervisning och praktiska realskolor bör ytterligare övervägas och under försökstiden prövas. Slutligen skola försök anställas med olika former av praktiska realskolor och med särskilda till enhetsskolan anknyttande gymnasieformer. Ledningen och redovisningen av försöksverksamheten i dess helhet skall handhavas av skolöverstyrelsen med för ändamålet behövlig förstärkt organisation.

Det särskilda utskott, som vid 1950 års riksdag behandlade frågan, uttalade, att vid sidan av den försöksverksamhet, som är inriktad på enhetsskolans utformning, försök även borde anställas inom de existerande skolformerna, avseende icke blott dessa skolformers utveckling under övergångstiden och, i vissa fall, deras anknytning till enhetsskolan, utan även frågor av allmän betydelse för skolans och den särskilda skolformens uppgifter (utl. 1, s. 118).

Genom beslut den 6 oktober 1950 uppdrog Kungl. Maj:t åt skolöverstyrelsen att handhava ledningen av försöksverksamheten under beaktande av vad chefen för ecklesiastikdepartementet i propositionen 1950:70 och särskilda utskottet i dess utlåtande 1950:1 anfört rörande denna verksamhets uppgifter, planläggning och omfattning. Överstyrelsen hade därvid att noggrant följa försöksverksamhetens gång samt att — efter samråd med överstyrelsen för yrkesutbildning och statens psykologisk-pedagogiska institut i vad berörde dessa institutioners verksamhetsområden — vidtaga de åtgärder och göra de framställningar, som erfordrades för att verksamheten skulle erhålla avsedd omfattning och allsidighet. Vidare fäste Kungl. Maj:t skolöverstyrelsens uppmärksamhet på vad departementschefen och utskottet anfört om de nuvarande skolformernas ställning under försökstiden och om angelägenheten av att även inom dessa skolformer försöksverksamhet anordnades i lämplig omfattning. Slutligen föreskrevs, att skolöverstyrelsen årligen före den 1 november skulle till Kungl. Maj:t inkomma med redogörelse för de åtgärder, som under det sist förflutna läsåret vidtagits med avseende på försöksverksamheten, samt för de erfarenheter och resultat, som under samma tid framgått av densamma.

Avd. I. Försöksverksamheten.

Erfarenheter av den allmänna försöksverksamheten.

Skolöverstyrelsen har till Kungl. Maj:t inkommit med rapport, avseende försöksverksamheten läsåret 1949/50. I den mån redogörelse i det följande icke lämnas för vad överstyrelsen härvid anført torde få hänvisas till ovannämnda proposition 1951:136 s. 3—17. Skolöverstyrelsen har erinrat, att då 1950 års riksdagsbeslut fattades först under läsårets sista dagar, avser denna första berättelse uteslutande den i propositionen 1949:148 berörda begränsade försöksverksamheten.

Urvalet av försöksdistrikt har grundats på av skolkommissionen utförda förarbeten. Kommissionen hade tillfrågat 264 kommuner om deras villighet att medverka vid försök med nioårig enhetsskola och erhållit jakande svar av 144. Bland dessa hade kommissionen utvalt 12 försöksdistrikt, där verksamheten ansågs kunna börja höstterminen 1949, och 15, där början borde kunna göras höstterminen 1950. Därjämte skulle det förstnämnda året försöksverksamhet påbörjas vid Björkhagens folkskola i Stockholm. De föreslagna försöksdistrikten hade varierande struktur. Vissa allmänna förutsättningar måste vara uppfyllda, men å andra sidan hade en del kommuner medtagits, just emedan de erbjödo exempel på svårigheter av olika slag, som man måste räkna med vid skolreformens genomförande.

Kommissionens förslag överlämnades i februari 1949 till Kungl. Maj:t, som inhämtade skolöverstyrelsens utlåtande i ärendet.

Den 20 maj 1949 medgav Kungl. Maj:t, att försök i enlighet med vad skolöverstyrelsen förordat finge anställas i kommunerna i fråga.

Av följande tabell framgår försöksverksamhetens omfattning läsåret 1949/50.

Antalet läraravdelningar med försöksundervisning enligt Kungl. Maj:ts beslut 20/5 1949 läsåret 1949/50.

Försöksdistrikt	K l a s s											
	1	1-2	1-4	2	3-6	3-7	4	4-5	5	5-6	5-7	S:a
1. Bollnäs landskommun	3	10	1	—	1	2	—	1	1	1	8	28
2. Bollnäs stad	4	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	7
3. Burlöv	4	—	—	—	1	—	—	—	2	1	—	8
4. Hietaniemi	1	6	—	—	1	2	—	—	1	—	3	14
5. Lerum	3	4	—	—	—	—	—	—	2	1	—	10
6. Lillhärdal	1	1	—	—	1	—	—	—	1	—	—	4
7. Oland	4	4	—	—	1	—	—	—	1	5	1	16
8. Skellefteå (Skelleftehamns skolområde)	3	1	—	—	—	—	—	—	2	—	—	6
9. Stockholm (Björkhagens skola)	11	—	—	6	—	—	3	—	—	—	—	20
10. Sura	3	3	—	—	1	—	—	—	2	1	—	10
11. Timrå	5	3	—	—	—	—	—	—	5	1	—	14
12. Vifolka	1	8	—	—	1	1	—	—	—	4	1	16
13. Åhus	3	3	—	—	1	—	—	—	2	—	2	11
14. Österåker	2	2	—	—	1	—	—	—	2	—	1	8
Summa avdelningar	48	45	1	6	9	5	3	1	24	14	16	172

Bland försöksdistrikten förekomna städer (Bollnäs, Skellefteå, Stockholm), kommuner med blandat näringsliv (Burlöv, Lerum, Åhus, Österåker), industrikommuner (Sura och Timrå), jordbrukskommuner (Oland, Vifolka) samt några mer eller mindre utpräglade skogskommuner (Lillhärdal, Hietaniemi, Bollnäs landskommun).

Försöken ha i allmänhet påbörjats i klasserna 1 och 5, vid Björkhagens skola dock i klasserna 1, 2 och 4. Hela antalet lärjungar i klasserna 1 och 5, som under läsåret deltog i försöksundervisningen, utgjorde 2 483. Av dessa undervisades 1 550 i skolor av A-form och 933 i skolor av B-form.

Den av skolöverstyrelsen fastställda timplanen för klasserna 1—2 överensstämmer med de reducerade timplaner, som genom kungörelsen 1949: 392 ha fastställts för småskolan. I klasserna 5 och 6, där engelska tillkommer som nytt ämne med fem veckotimmar i vardera klassen, avviker timplanen mera från den inom andra skoldistrikt tillämpade; bland annat har timtalet för modersmålet minskats från 10+9 till de 6+6, som gälla för motsvarande klasser i den femåriga realskolan. Veckoschemat upptager i dessa klasser 34—36 veckotimmar, varav 25 i läroämnena.

Med vederbörligt bemyndigande anställde skolöverstyrelsen sju lärare som konsulenter. Dessa besökte samtliga läraravdelningar en eller två gånger under läsåret, anordnade praktiska demonstrationer och ledde diskussioner angående bland annat kursföreskrifter, studieplaner och arbets sätt, undervisningsmateriel, klassbibliotek, filmer och andra hjälpmedel.

De första erfarenheterna. Lärarnas inställning till försöksverksamheten har i stort sett varit mycket välvillig.

De av skolöverstyrelsen hörda skolmännen anse sig ofta kunna konstatera ökat intresse från barnens och målsmännens sida. Arbetet har blivit roligare, där de nya metoderna användas. Genom försöksverksamheten ha hem och skola flerstädes kommit varandra närmare.

Många föräldrar tycka dock, att skolgången i enhetsskolan blir alldeles för lång, och vissa elever anse sig orättvist behandlade, då de skulle komma ut i förvärvsarbetet två år senare än närmast föregående klass.

De kommunala myndigheterna ha hittills icke tvekat att bevilja erforderliga anslag, men det finnes nog en viss besvikelse ute i försöksdistrikten över att staten ännu icke i större utsträckning iklätt sig merkostnaderna för verksamheten. Vid utgången av läsåret hade dock icke någon enda kommun beslutat sig för att avbryta försöksverksamheten eller uppskjuta fullföljandet av densamma.

Flertalet lärare förklarade sig redan från början ha genomfört mer eller mindre genomgripande förändringar i arbetssättet, vanligen i den riktning skolkommissionen rekommenderat.

På mellanstadiet ha de nya metoderna i synnerhet använts i orienteringsämnena.

På lågstadiet har arbetssättet mest ändrats i läsning och hembygdkunskap med arbetsövningar samt i slöjd.

Avvägningen mellan olika arbetsformer — klassundervisning, individuellt arbete och grupparbete — var av allt att döma den största svårigheten för en del lärare och naturligt nog särskilt för sådana, som ännu ej hade hunnit förvärva tillräcklig lärarerfarenhet.

Försöken ha icke pågått så länge, att de satt fullt tydliga spår i kunskapens nivå. Vid jämförelse mellan kunskapsresultatet i två femteklasser, där försöken drivits olika långt, säger sig en överlärare icke ha kunnat finna någon skillnad i vad man skulle kunna hänföra till grundkurserna men väl i arbetsglädje och förmåga till självverksamhet. En annan överlärare gav lärarna tillfälle yttra sig efter det första verksamhetsåret. Ingen lärare på lågstadiet och endast en på mellanstadiet ansåg sig ha fått sämre resultat än förut. På lågstadiet trodde sig halva antalet lärare ha nått bättre resultat.

En ömtålig punkt är givetvis inskränkningen av modersmålsundervisningen i femte klassen. Inom ett större landsbygdsdistrikt anser halva antalet lärare, att resultatet i modersmålet blivit sämre än förut. Undervisningen i engelska kan icke på detta tidiga stadium helt kompensera tidsförlusten för modersmålet. Men arbetsresultaten i engelska betecknas ofta som goda, ämnet är högeligen uppskattat av barnen, och det anses ge en värdefull stimulans åt skolarbetet i det hela. Enligt lärarnas uppfattning saknar endast ett mindretal lärjungar (13 procent) lust och fallenhet för fortsatt undervisning i engelska.

Skolöverstyrelsen har velat så tidigt som möjligt uttröna vad lärjungarna vunnit och förlorat genom införandet av ett främmande språk på mellanstadiet. Överstyrelsen har dock vid detta tillfälle huvudsakligen måst begränsa sig till de sidor av färdigheten i modersmålet och i engelska, som kunnat nås genom skriftliga prov.

Lärjungarnas allmänt intellektuella status undersöktes med ett svenskt grupptest för åldern 11—13 år, deras språkfärdighet vid mitten av vårterminen med två prov, varvid bland annat konstaterades, att det existerade ett påtagligt samband mellan lärjungarnas allmänna begåvning enligt intelligenstaget och deras resultat vid språktesten.

För att pröva försöksklassernas nivå i modersmålet utarbetade skolöverstyrelsen en serie provuppgifter inom olika delar av ämnet (användning av ordlistor och sakregister, ordförståelse, tyst läsning, språklära, rättskrivning efter diktamen och utan diktamen, välskrivning).

Bearbetningen av proven gav endast på en punkt utslag till försöksklassernas förmån, nämligen i fråga om färdighet i att använda ordlista. I övrigt lågo resultaten lägre för försöksklasserna, och särskilt var detta fallet beträffande ordförståelse, tystläsning och välskrivning. Differenserna

voro visserligen icke statistiskt sett fullt säkerställda, men det är i varje fall mycket sannolikt, att det rör sig om verkliga och icke om slumpbetingade skillnader på de tre nämnda punkterna. Överstyrelsen kommenterar resultaten sålunda:

Huruvida detta betyder en faktisk standardsänkning eller beror på att vissa redan från början förefintliga skillnader spelat in, kan självfallet ej med full säkerhet avgöras, förrän man under en följd av år upprepat sådana undersökningar med samma elever. Det får tills vidare anses vara mest sannolikt, att den i försöksdistrikten påvisade något lägre färdighetsstandard i fråga om ordförståelse, tystläsning och välskrivning huvudsakligen beror på att antalet veckotimmar för ämnet modersmålet i dessa distrikt minskats från 10 till 6 d. v. s. med 40 procent. Inom ramen av denna starkt reducerade tid för modermålsämnet ha lärarna ej hunnit med vare sig att öva eleverna tillräckligt i ordanalys eller att förklara och förhöra uppgifterna i tystläsning, ej heller att ägna deras handstil nödig omsorg.

Överstyrelsen framhåller emellertid, att undersökningarna ej äro annat än stickprov, företagna under det första årets förberedande försöksverksamhet.

Några slutsatser. Redan det första försöksårets erfarenheter ha enligt skolöverstyrelsens mening ådagalagt, att det skulle ha varit förmånligare, om verksamheten i stället för att spridas ut till vitt skilda delar av landet hade koncentrerats till några få skolenheter av olika slag. Förutom att försöksverksamheten genom denna geografiska decentralisering blivit svårare att leda och överskåda, ha de stora avstånden försvårat samverkan mellan försöksdistrikten och alstrat en viss känsla av isolering i arbetet. Vid verksamhetens framtida utvidgning till flera kommuner böra därför dessa utväljas på sådant sätt, att sammanhängande försöksområden bildas, där så är möjligt. Genom en sådan konsolidering torde det också bli lättare att för lärjungarna på försöksskolornas högstadium ordna såväl teoretiskt som praktiskt differentierade utbildningsmöjligheter.

Lärarkåren ha av allt att döma högt värderat de pedagogiska konferenser eller pedagogdagar som ha anordnats vid konsulenternas besök i försöksdistrikten. Till dessa har i regel hela lärarkåren i distriktet inbjudits. På så sätt har denna fortbildning nått även andra lärare än sådana, som direkt medverka vid försöksundervisningen. Genom de seminarielärare, som varit konsulenter, ha impulser och erfarenheter därifrån överförts till lärarutbildningen. Överstyrelsen har trots sig finna, att konsulentverksamheten, som hittills skötts centralt av skolöverstyrelsen, med större fördel bör kunna ordnas regionalt med vissa lärarutbildningsanstalter som pedagogiska stödjepunkter.

Försöksverksamhetens gång bör följas och kontrolleras genom fortsatta prov. Skulle det därvid visa sig, att försöksdistriktens lärjungar stanna på en lägre nivå än sina jämnåriga i färdigheter som ordförståelse och

förmåga att vid tyst läsning uppfatta textens innehåll, bör betydelsen av en effektiv övningsteknik i dessa hänseenden inskräpas i kursföreskrifterna och tillräcklig tid till uppövning av dessa grundläggande studiefärdigheter anslås i samband med modersmålsundervisningen.

Försök med andra organisationsformer. Parallellt med den förberedande försöksverksamheten för enhetsskolan ha fristående försök pågått med organisationsformer, som i likhet med den femåriga realskolan äro avsedda att föra lärjungarna från folkskolans fjärde klass till realexamen på en tid av fem år men som i ett eller annat avseende stå närmare folkskolan, än realskolan gör.

I *Stockholm* inrättades från och med läsåret 1939/40 s. k. sångklasser, vari lärjungar med musikalisk begåvning sammanfördes och ämnet sång fick relativt stark ställning. Differentieringen påbörjades i tredje klassen, och lärjungarna fördelade sig från och med femte klassen på en allmän linje och en språklinje, i vilken senare den femåriga realskolans kursplan med vissa modifikationer följes. Realexamen har från och med 1946 avlagts på sistnämnda linje; musik ingår därvid som examensämne. Lärjungar på linjen kunna på vissa villkor övergå till motsvarande klasser av allmänt läroverk eller därmed jämförlig kommunal skola.

Tillströmningen till sångklassernas språklinje har varit god. Sammanlagda lärjungeantalet i klasserna 5—9 är detta läsår 153.

Sedan läsåret 1947/48 har undervisning i engelska i större skala anordnats i klass 5 av Stockholms folkskolor. För de lärjungar, som deltagit i denna undervisning, öppnades läsåret 1949/50 en ny väg till realexamen, då Kungl. Maj:t medgav, att en teoretisk linje med realskolans kurser finge anordnas i klasserna 7—9 för lärjungar, som inhämtat kursen i engelska och i övrigt förvärvat vissa betygskvalifikationer. Antalet avdelningar av denna teoretiska linje fick dock icke överstiga tio i någon av de tre klasserna 7—9. Realexamen skulle kunna anställas vårterminen 1952, och lärjunge skulle få tillgodoräkna sig betyg från näst högsta klassen för övergång till allmänt läroverk eller kommunal skola på samma sätt som om betyget erhållits i näst högsta klassen av realskola.

Försöken ha koncentrerats till fem överlärardistrikt (Blommensberg, Hägerstensåsen, Kristineberg, Riksby och Älvsjö). Läsåret 1949/50 funnos 6 avdelningar i klass 7 med ett sammanlagt lärjungeantal av 170. Parallellt med den teoretiska linjen var en praktisk linje anordnad, vars 12 avdelningar omfattade 298 lärjungar.

Slutligen må nämnas, att läsåret 1949/50 försök med treårig realskola, byggande på sexårig folkskola med undervisning i engelska i klasserna 5 och 6, påbörjades i *Stocksund*. Det är meningen, att lärjungarna efter klass 6 skola kunna övergå till andra klassen vid samrealskolan i Stocksund efter prövning endast i modersmålet, matematik och engelska.

Skolöverstyrelsen har i sin redogörelse för försöksverksamheten icke gått in på de i detta avsnitt nämnda organisationsformerna. De beröras däremot i en skrivelse från överstyrelsen av den 17 november 1950, för vilken redogörelse lämnas i propositionen nr 136 s. 19—21.

Försöksverksamheten under innevarande läsår. Från och med innevarande läsår har den förberedande pedagogiska försöksverksamheten utsträckts till ytterligare 6 distrikt, nämligen Laxå, Linköping (Kungsbergsskolan och Tanneforsskolan), Mörbylånga blivande storkommun, Råneå, Skön och Svedala; därjämte skall i Stockholm försöksverksamheten omfatta även Västberga folkskola och en enhetsskolelinje upprättas vid statens normalskola. Enbart vid prövningen av skolkommissionens förslag deltaga innevarande läsår i det närmaste 400 läraravdelningar.

Indragning av folkskolelinjen vid statens normalskola. Statens normalskola i Stockholm består för närvarande av fyraårigt latینگymnasium, femårig och fyraårig realskola, sjuårig flickskola och sexårig folkskola, vartill kommer den från och med innevarande läsår successivt upprättade nioåriga enhetsskolelinjen. I 1951 års statsverksproposition har Kungl. Maj:t ytterligare föreslagit, att det vid läroanstaltens omorganisation i början av 1940-talet planerade fyraåriga realgymnasiet skall successivt upprättas från och med instundande budgetår. Lärjungeantalet i hela läroverket hösten 1950 var 1 060.

Rektor vid statens normalskola är tillika föreståndare för statens psykologisk-pedagogiska institut, och normalskolan fungerar i viss utsträckning som provskola för institutet.

Upprättandet av enhetsskolelinje vid läroverket har nu aktualiserat frågan om folkskolelinjens ställning. Sistnämnda linje inrättades år 1927 som en del av dåvarande högre lärarinneseminiariets övningskola. Avsikten var, att seminariets elever genom hospitering och övningsundervisning i folkskoleavdelningarna skulle erhålla någon kännedom om folkskolans undervisning och arbetsförhållanden. När lärarinneseminarier nedlades, var linjen icke längre erforderlig för detta ändamål, men den bibehölls likväl i 1943 års organisation, efter vad det vill synas främst med tanke på det planerade psykologisk-pedagogiska institutet.

Upprättandet av enhetsskolelinjen förra året motiverades med den planerade skolreformen och normalskolans karaktär av försöksskola.

I skrivelse den 27 oktober 1950 föreslår rektor, att folkskolelinjen från och med budgetåret 1951/52 skall successivt avvecklas, parallellt med att enhetsskolelinjen successivt uppbygges.

Rekryteringen till folkskolelinjens femte och sjätte klasser har sedan länge varit mycket otillfredsställande, emedan huvuddelen av fjärde klassens lärjungar plägar övergå till real- eller flickskolor. Femte klassen nyrekryteras visserligen i viss utsträckning men har i medeltal för åren 1932

—1950 icke ens varit halvbesatt (12,5 lärjungar). Enhetsskolelinjen innehåller barn på samma åldersstadier men har fördelen, att lärjungarna icke behöva lämna linjen för att söka in vid andra läroanstalter. Redan av utrymmesskäl kan man svårligen behålla båda linjerna; folkskolelinjen måste då göras åttaårig, och det komme att behövas 17 klassrum och ungefär lika många lärare för de båda linjerna.

Folkskoledirektionen i Stockholm har icke velat motsätta sig, att folkskolelinjen utbytes mot en enhetsskolelinje, under förutsättning dock att organisationsförändringen icke medför ökade kostnader för Stockholms stad.

Skolöverstyrelsen tillstyrker rektors förslag.

Föredraganden har för sin del anfört följande.

Skolöverstyrelsens redogörelse avser förberedande pedagogiska försök, som påbörjats redan året före riksdagens beslut om enhetsskolan. Det är fråga om de allra första erfarenheterna: lärarna ha avgivit sina yttranden efter endast en termins praktik med de nya arbetsuppgifterna, och de prov som anställts gälla läget vid mitten av andra terminen. På så kort tid har givetvis icke någon på nya erfarenheter grundad allmän mening hunnit utbilda sig bland de i försöken deltagande. Lärarna ha sökt sig fram i sitt arbete efter skilda linjer och med växlande framgång, men det kan vara värt att lägga märke till två ofta återkommande inslag i yttrandena: att den nya metodiken, där den tillämpats, ökat barnens trivsel och arbetsglädje och att fler barn, än man hittills vanligen antagit, ha åtminstone någon behållning av den första undervisningen i engelska.

Självfallet kan man icke införa ett stort ämne i skolan — ett främmande språk — utan att detta i någon mån inkräktar på resultaten i de andra ämnen, som få släppa till timmarna. Skolöverstyrelsen har också genom organiserade försök kunnat statistiskt påvisa, att så är fallet inom vissa grenar av modersmålsämnet. Förhållandet är värt att uppmärksammas; jag tror icke det skulle vara välbetänkt att generellt införa engelska språket i femte klassen av en endast sjuårig folkskola. Frågan kommer i annat läge, först om skolplikten förlänges. Inom ramen av en nioårig skolplikt bör det finnas utrymme både för grundläggande studier i engelska och för en höjd slutstandard i modersmålet. Försöken böra fullföljas med ytterligare prov, men först när de nått upp till nionde klassen, kan tiden vara inne att av dem draga slutsatser rörande enhetsskolans organisation och kursinnehåll.

Införandet av enhetsskolelinje vid statens normalskola i Stockholm gör den nuvarande folkskolelinjen vid läroverket överflödig. På de skäl, som anförts av rektor, anser jag, att denna linje från och med instundande budgetår bör successivt avvecklas. Genom indragningen sparas lärarkraft; utgiftsminskningen är dock icke av den storlek, att beräkningen av avlöningsanslaget för de allmänna läroverken därav påverkas.

I den mån övningsskollärarna vid statens normalskola icke tagas i anspråk för lärarutbildningen vid seminarierna i staden, komma de efter organisationsändringen att tjänstgöra på enhetsskolelinjen. Denna har utöver de uppgifter i försöksverksamheten, som i allmänhet tillkomma de försöksvis upprättade enhetsskolorna, även att uppbära rollen som en sär-

skild försökslinje för psykologisk-pedagogiska institutet. Inrättandet av speciella försöksskolor som komplement till den distriktsvis anordnade försöksverksamheten har påyrkats av såväl skolkommissionen som skolöverstyrelsen. I propositionen om enhetsskolan förslaget år uttalade föredragande departementschefen, att det finge ankomma på skolöverstyrelsen att framlägga förslag om särskilda försöksskolor, i den mån detta för försöksverksamheten befundes ändamålsenligt. Då sådant förslag ännu icke föreligger och utredning sålunda bland annat saknas om lärarnas ställning och avlöningsförhållanden vid dylika skolor, synas eventuellt ledigblivande ordinarie övningsskollärartjänster vid statens normalskola tills vidare icke böra återbesättas utan Kungl. Maj:ts medgivande i varje särskilt fall.

Realskolestadiets utveckling utanför försöksdistrikten.

Inom försöksdistrikten komma studiemöjligheterna på realskolestadiet automatiskt att utvidgas, i mån som enhetsskolan uppbygges, och på orter med högre skolor kan inom vissa gränser en utvidgning ske genom upprättande av parallellavdelningar vid de befintliga skolorna. Det ständigt stegrade behovet av utbildning på realskolestadiet har emellertid brukat tillgodoses även genom att nya högre skolor upprättats på orter, som tidigare ha saknat sådana. Vanligen har man börjat med att inrätta en högre folkskola, som efter några år har ombildats till kommunal mellanskola och slutligen, efter beslut av riksdagen, till samrealskola. Fråga uppstår nu, i vilka former denna utvidgning av realskolestadiet till nya orter bör förlöpa, sedan principbeslut fattats om en enhetsskola, som är avsedd att, i den mån försöksverksamheten ådagalägger lämpligheten, ersätta icke blott folk- och fortsättningsskolan utan även den högre folkskolan, den kommunala mellanskolan och realskolan.

I de större städerna, där befintliga högre skolor icke kunna ytterligare utvidgas, står man inför ett liknande spörsmål. Under år 1950 upprättades nya statliga realskolor i Stockholm, Göteborg och Malmö. Framställningar om ytterligare utvidgning av realskoleorganisationen ha nu inkommit från Gävle, Linköping, Malmö, Västerås och Umeå. Frågan är här, om nya realskolor av hittillsvarande typ skola upprättas, eller om andra former böra sökas för realskolestadiets expansion.

Det torde vara uteslutet att tillgodose alla dessa behov i samband med utvidgningar av försöksverksamheten. Denna måste nämligen kunna effektivt ledas från skolöverstyrelsens sida. Den får icke taga så stor omfattning, att svårigheter i detta hänseende uppstå. Direktiv för det fortsatta planeringsarbetet under övergångstiden äro under sådana förhållanden av nöden.

Skolöverstyrelsen har i skrivelse den 17 november 1950 förelagt Kungl. Maj:t de här berörda spörsmålen. Ämbetsverket redogör i tur och ordning för de olika tänkbara alternativen: upprättande av nya realskolor och högre kommunala skolor, inbyggande av realskolelinjer i kommunala flickskolor

och i folkskoleseminariernas övningsskolor, inbyggande av realskolelinjer i folkskolan i anslutning till något av de system, som ha prövats i Stockholm, och åvägabringande av anknytning mellan folkskolans sjätte klass och en högre klass i real- eller mellanskola i anslutning till stocksunds-systemet.

Den rådande bristen på ämneslärare gör det emellertid enligt överstyrelsens mening vanskligt att upprätta nya femåriga högre skolor.

Att inbygga realskolelinjer i kommunala flickskolor eller i folkskoleseminariernas övningsskolor kan endast ifrågakomma i begränsad omfattning. Större vikt måste läggas vid möjligheten att inbygga realskolelinjer i folkskolan, varvid även andra modifikationer i kursplanen än de i Stockholm tillämpade äro tänkbara. Dock synes man icke kunna upprätthålla det krav på akademisk utbildning för lärarna i modersmålet och engelska i klasserna 5 och 6, som gäller på sångklassernas språklinje, och förutsättningarna i varje särskilt fall måste omsorgsfullt prövas — det är icke alltid de äro lika gynnsamma som i Stockholm.

Den i Stocksund vidtagna anordningen synes kunna ifrågakomma även på andra orter, både där högre skola redan finnes och där sådan nyinrättas. Inträdesprövningen bör dock ersättas med krav på kvalificerade betyg. Om orten har fyraårig realskola eller kommunal mellanskola, kan man genom denna anordning i vissa fall nedbringa antalet klassavdelningar, vilket är av vikt vid nuvarande lärarbrist. Intet hindrar emellertid, att motsvarande anordning tillämpas jämväl vid femårig realskola, så att lärjungar från sjätte klassen i folkskola, där undervisningsplanen modifierats bland annat genom införande av undervisning i engelska, vinna inträde i klass 3⁵ i förefintliga eller nyinrättade avdelningar. Detta skulle visserligen icke göra lärjungarnas skoltid kortare, än om de övergått till femårig realskola i den vanliga ordningen, men för åtgången av akademiskt utbildade lärare kan det bli av stor betydelse.

Föreligger icke behov av fyraårig realskoleutbildning på orten, borde hinder icke möta att upprätta en treårig kommunal mellanskola utan den nuvarande första klassen.

Förutsättningarna för att stockholms- och stocksundssystemen skola fungera tillfredsställande äro icke blott att engelska läses i folkskolans femte och sjätte klasser, utan även antingen att lärjungematerialet är gott eller att tim- och kursplanerna för nämnda klasser modifierats med hänsyn till den treåriga lärogång till realexamen, som skall byggas därpå. Tills vidare bör man icke ensidigt binda sig för någotdera systemet, anser överstyrelsen.

Huruvida undervisning i engelska skall meddelas åt samtliga lärjungar i femte och sjätte klasserna eller endast åt sådana, som anmäla sig frivilligt och anses ha förutsättningar att tillgodogöra sig undervisningen, och på vad sätt lärjungarna böra sammanföras till undervisningsavdelningar, äro

frågor, som närmast böra ankomma på vederbörande skolstyrelse. Efter särskilt medgivande bör undervisningen i engelska kunna följa olika tim- och kursplaner i olika avdelningar av femte och sjätte klasserna.

Vid prövningen av övergångstidens organisatoriska förhållanden bör det givetvis tillses, att större orter icke gynnas på de mindres bekostnad, vilket lätt skulle kunna inträffa under nu rådande lärarbrist.

Överstyrelsen hemställer, att Kungl. Maj:t ville godkänna de av ämbetsverket sålunda framlagda riktlinjerna för beredande av ökade möjligheter till högre utbildning under övergångsperioden före enhetsskolans upprättande.

Läroverkslärarnas riksförbund har med anledning av skolöverstyrelsens förslag inkommit med en skrift, vari de fristående femåriga realskolelinjernas pedagogiska och organisatoriska fördelar framhävas.

Föredraganden har anfört följande.

Säkerligen har skolöverstyrelsen rätt i uppfattningen, att den stigande strömmen av inträdessökande till de högre skolorna icke kan till någon större del ledas över till enhetsskolorganisationen, så länge denna befinner sig på försöksstadiet. Samtidigt med att enhetsskolan prövas, måste därför den nuvarande realskoleundervisningen utbyggas och därmed även nya skolenheter upprättas med den nuvarande realskolans allmänna uppgifter men måhända, vad organisationen beträffar, på ett eller annat sätt jämkade med hänsyn till övergångstidens förhållanden. För planeringsarbetet inom kommunerna under övergångstiden är det av icke ringa vikt, att riktlinjer kunna anges för denna utbyggnad av realskoleundervisningen.

Det är därvid i synnerhet tre omständigheter, som torde komma att bestämma arten av de åtgärder, som böra vidtagas.

1. Under en lång tid framåt kommer ett stort antal skoldistrikt att ha ett folkskoleväsen, där undervisning i engelska icke förekommer eller påbörjas tidigast i sjunde klassen. Det måste därför allttjämt finnas högre skolor, som mottaga lärjungar från sjätte klassen utan förkunskaper i engelska. Omfattningen av den för detta ändamål behövligen organisationen torde ännu en tid fortsätta att växa men kan senare väntas avtaga, allteftersom ett allt större antal skoldistrikt införa engelska i femte klassen.

2. Lärjungarna i skoldistrikt, där engelska läses från och med femte klassen, böra beredas tillfälle att tillgodogöra sig den tidsvinst, som möjliggöres genom införandet av ett främmande språk på detta stadium. Skolorganisationen bör följaktligen tillhandahålla en lärogång, som leder fram till realexamen fem år efter engelskans inträde på schemat. Behovet av skolor med denna uppgift kan väntas raskt växa under övergångstiden.

3. Den rådande bristen på ämneslärare, vilken sannolikt icke kan snabbt övervinnas, gör det nödvändigt att giva visst företräde för skolformer, som ställa mindre anspråk på produktionen av lärare med akademisk utbildning.

För ungdomen i de skoldistrikt, där engelska icke läses, lämpar sig den nuvarande skolorganisationen rätt väl med sina fyraåriga och femåriga realskolelinjer, sina kommunala mellanskolor och praktiska mellanskolor. Det gäller blott att se till, att utbildningsmöjligheterna icke inknappas genom de organisationsändringar, som företagas under övergångstiden.

På orter, där engelska införes i femte klassen, skulle enligt skolöverstyrelsens förslag den nuvarande organisationen av högre skolor visserligen bibehållas men de behov, för vilka denna organisations kapacitet är otillräcklig, i regel tillgodoses genom nya organisationsformer av det slag, som införts i Stockholm och i Stocksund. Realskolelinjer, där lärjungarna föras fram till realexamen, skulle få inbyggas i folkskolan, såsom redan i ett par varianter försökts i Stockholm. Avvikelser från folkskolans undervisningsplan skulle få göras i den utsträckning, som behöves för att lärjungar, som genomgått sjätte klassen med vissa kvalificerade betyg, skola bli i stånd att direkt övergå till klass 3⁵ av femårig realskola och klass 2⁴ av fyraårig realskola eller kommunal mellanskola, i huvudsak såsom det planerats i Stocksund.

Jag finner skolöverstyrelsens förslag i flera avseenden lyckligt utformat. Det tillvaratager de fördelar, införandet av engelska i femte klassen erbjuder, och ställer mindre krav på produktionen av akademiskt utbildade lärare än en utvidgning av den nuvarande realskoleorganisationen genom upprättande av nya allmänna läroverk. De nya organisationsformerna ansluta sig på samma gång närmare till de riktlinjer för skolväsendets utveckling, som godkänts av riksdagen förlidet år, och de kunna ge erfarenheter, som äro ägnade att i vissa avseenden komplettera försöken med enhets-skolan. Uppmärksamhet bör bland annat ägnas åt arbetshygieniska förhållanden inom de olika parallella skolformerna och jämkningar successivt vidtagas, för att arbetet på varje stadium skall bliva så väl anpassat efter lärjungarnas förmåga, som omständigheterna medgiva.

Jag är således fullt ense med skolöverstyrelsen om att utvecklingen av realskolestadiets skolformer under övergångstiden bör planläggas efter de riktlinjer, för vilka jag nu redogjort. Såsom en konsekvens härav böra de föreliggande framställningarna om inrättande av nya statliga realskolor icke föranleda någon Kungl. Maj:ts åtgärd.

Läroverkslärarnas riksförbund, som förordar fortsatt upprättande av fristående femåriga realskolor, hänvisar till möjligheten att i skolor av detta slag anställa folkskollärare till samma antal, som enligt skolöverstyrelsens förslag skulle undervisa i folkskoleklasserna 5 och 6 på de inbyggda linjerna. Åtgången av akademiskt utbildade lärare bleve då densamma vid fristående och inbyggda realskolelinjer med femårig lärogång.

Anordningen nämnes endast som ett tänkbart provisorium, men tanken leder längre och kunde eventuellt få mera ingripande konsekvenser för den bestående skolororganisationen än det förslag skolöverstyrelsen formulerat. Jag vill erinra om att departementschefen i direktiven för läroverkens krisutredning yttrat, att frågan om provisorisk anställning av folkskollärare vid de högre skolorna borde vid utredningen uppmärksammas och att det borde tillses, att sådana lärare i första hand anställdes vid större läroverk och placerades för tjänstgöring på det lägre, med folkskolans högre klasser jämförliga skolstadiet. I avvaktan på förslag från krisutredningen anser jag mig emellertid icke böra taga ställning till sistberörda fråga. Den bör närmast betraktas som en krisfråga och behandlas i samband med av lärarbristen påkallade åtgärder.

Liksom skolöverstyrelsen anser jag det viktigt, att vid genomförandet av de föreslagna åtgärderna all rimlig hänsyn toges till landsbygdens behov. Så länge det finns skoldistrikt utan undervisning i engelska, måste ett tillräckligt antal avdelningar av klass 1⁴ uppehållas vid allmänna läroverk och kommunala mellanskolor. Statsbidragsbestämmelserna för de senare böra

utformas så, att det icke för den kommunala mellanskolans huvudman blir betungande att tillhandahålla undervisning även för ungdom från andra kommuner.

Skolöverstyrelsen föreslår, att vid nyinrättade kommunala mellanskolor första klassen icke ovillkorligen skall behöva upprättas. Sådana treåriga kommunala mellanskolor kunna ha en uppgift att fylla i städer, där landsbygdsungdomens intressen äro på annat sätt tillgodosedda, och de torde även med fördel kunna betjäna lärjungar från landsbygdsskolor, där undervisningen har anordnats enligt stocksundssystemet. Jag har därför intet att invända mot att sådana skolor inrättas, där förhållandena göra det lämpligt, och även erhålla statsbidrag enligt de grunder som gälla för högre kommunala skolor, men jag förutsätter, att Kungl. Maj:t, när en sådan skola erkännes som kommunal mellanskola, noga tillser, att landsbygdsungdomens intressen icke bli lidande.

I vad mån och på vad sätt intagningen av lärjungar i linjer, som inbyggas i folkskolan, bör samordnas med intagningen till på platsen förefintliga högre skolor, kan icke i förväg med någon säkerhet bedömas. Liksom skolöverstyrelsen anser jag, att dylika frågor böra prövas från fall till fall i samband med att beslut meddelas om inrättande av inbyggda linjer. Skyldighet att i dylika linjer mottaga lärjungar från andra skoldistrikt torde i vissa fall böra föreskrivas, närmast med tanke på lärjungar, som i hemorten ha tillgång till grundläggande undervisning i engelska men där icke kunna fullfölja studierna till realexamen.

I *motionen II: 512* har anförts följande.

I propositionen nr 136 angående anslag till skolöverstyrelsen för budgetåret 1951/52 uppdragas även vissa riktlinjer för de högre skolornas utveckling under övergångstiden före enhetsskolans införande. Bland annat behandlas möjligheterna att i skoldistrikt, där engelska införts i folkskolans femte klass, ordna övergång från sjätte klassen till någon av klasserna 2⁴ eller 3⁵.

Att i propositionen så pass stort utrymme beredes redogörelsen för detta system, det s. k. stocksundssystemet, förefaller att bottna mera i hänsyn till den nuvarande krissituationen i fråga om skollokaler och lärarkrafter än i omsorg om eleverna i dessa skoldistrikt. Man får inte bortse från risken att detta system kan komma att leda till ökad hets, inte bara för de elever som utan väsentlig omläggning av tim- och kursplanerna och utan modifikationer av nuvarande realexamensfordringar skulle försöka avlägga examen efter samma antal år som elever i de femåriga realskolorna, där tim- och kursplanerna redan från början anpassats efter detta studiemål. Annu mer pressar betygsjaktet de mindre studiebegåvade eleverna, som kanske trots stora ansträngningar ändå inte lyckas få betyg, som berättiga dem till inträde i 2⁴. Därtill kommer att eleverna i dessa skoldistrikt lätt kunna bibringas den uppfattningen, att en teoretiskt betonad examen är ett mera eftersträfvansvärt mål än en aldrig så grundlig utbildning för ett praktiskt yrke.

Eftersom realskolorna och de kommunala mellanskolorna ofta ta emot elever från olika skoldistrikt, även sådana som f. n. inte anse sig kunna införa engelska i femte, komma eleverna i 2⁴ att tillhöra tre olika kategorier, nämligen dels sådana som kommit in direkt från sjätte, dels sådana som trots undervisning i engelska endast lyckats komma in i 1⁴, dels sådana

sem kommit in i 1⁴ från skoldistrikt, som inte infört engelska i femte. Dessa tre kategorier ha olika förkunskaper inte bara i engelska. Undervisningen i realskolan (kommunala mellanskolan) måste säkerligen differentieras med hänsyn därtill. Propositionen synes emellertid endast förutsätta avvikelser från *folkskolans* undervisningsplan.

På grund av de från många håll omvittrade goda erfarenheterna av undervisning i engelska redan i folkskolans femte klass böra försök med sådan undervisning säkerligen göras i stor utsträckning i olika typer av skoldistrikt. Därvid måste emellertid uppmärksamhet ägnas åt frågan om vilka andra ämnen som i stället måste beskäras. Det kan f. ö. hända att antalet undervisningstimmar i engelska i folkskolans sista klasser måste begränsas för dem som börjat läsa engelska i femte för att inte andra väsentliga ämnen skola försummas. Resultaten av försöksverksamheten torde också få visa, om undervisningen i engelska bör differentieras från femte eller sjätte klassen, så att inte hänsynen till de elever, som ämna söka in i 2⁴, leder till onödigt grammatikplugg även för de övriga, eller om differentiering endast bör göras på realskolestadiet.

Speciella frågor inom försöksverksamheten.

Korrespondensundervisning i vissa landsbygdskommuner.

Skolöverstyrelsens utredning. Genom beslut den 7 juli 1950 anmodades skolöverstyrelsen utreda förutsättningarna för en försöksverksamhet med korrespondensundervisning inom enhetsskolans ram.

I skrivelse den 27 december 1950 erinrar nu överstyrelsen om att i vårt land redan föreligger viss erfarenhet av en undervisning på realskolestadiet, som till väsentlig del är grundad på korrespondensmetod. En realskola, där detta arbetssätt tillämpades, upprättades 1941 i Robertsfors av Hermods korrespondensinstitut i Malmö. Samma år upptogs en liknande verksamhet av NKI-skolan, några år senare även av Brevskolan i Stockholm. Verksamheten kulminerade strax efter mitten av 1940-talet men har sedan dess gått starkt tillbaka. Den viktigaste orsaken torde ha varit, att skolorna icke kunnat göras ekonomiskt bärkraftiga.

Överstyrelsen har funnit det önskvärt med försöksverksamhet dels vid någon eller några av de nu verksamma fullständiga korrespondensrealskolorna, dels även vid någon eller några nyinrättade, dock sammanlagt högst fem.

De nya försöksdistrikten böra enligt överstyrelsens mening utväljas bland kommuner med åtta- eller nioårig skolplikt. Kommunen skulle inträda som huvudman för skolan, och denna skulle vara underställd distriktets skolstyrelse. Läsåret skulle omfatta 39 veckor. Som lärare skulle anställas en folkskollärare med studentexamen; om lärjungeantalet överstiger 24, skulle två anställas. Studiematerial skulle enligt bifogad specifikation tillhandahållas av ett korrespondensinstitut. Kursen beräknas omfatta sex terminer i hemorten och en sjunde vid korrespondensinstitutets preparandkurs,

varest realexamen skulle avläggas. Undervisning skulle om möjligt meddelas även i övningsämnen.

Statsbidrag skulle utgå enligt vissa av överstyrelsen angivna grunder. För budgetåret 1951/52 beräknade överstyrelsen ett medelsbehov av 85 000 kronor.

Föredraganden har anfört följande.

Efter vad det vill synas av skolöverstyrelsens redogörelse äro erfarenheterna av korrespondensundervisning på realskolestadiet så pass gynnsamma, att man måste räkna med att denna undervisningsmetod i framtiden kan komma att spela en avsevärd roll som komplement till den muntliga undervisningen, särskilt för glesorternas ungdom. Den får därigenom omedelbart intresse för den blivande enhetsskolorganisationen, vilken måste kunna sörja även för glesorternas behov. Jag finner det angeläget, att metodens användbarhet under de närmaste åren ytterligare prövas.

De försök, skolöverstyrelsen nu föreslår, äro av förberedande natur. De gälla närmast en skolform, som liksom den nuvarande realskolan har att föra lärjungarna fram till realexamen; de kommuner, som utväljas för försöken skulle dock vara skyldiga att i viss utsträckning pröva metoden också vid den praktiska undervisningen för ungdom, som ämnar gå ut i näringslivet utan examen. Ehuru försöken sålunda icke skulle falla inom enhetsskolans ram, böra resultatet kunna utnyttjas för planeringen av enhetsskolan. Samtidigt bleve de upprättade korrespondensrealskolorna på sina orter till påtaglig nytta och hjälp för de uppväxande, en hjälp som är värdefullare, ju svårtillgängligare bildningsmöjligheterna i övrigt äro i bygden. Undervisningsmetodens utformning i detalj torde böra prövas från fall till fall under hänsynstagande till försökens uppgift och ortsförhållandena.

Av utredningen framgår, att kostnaderna per undervisad lärjunge kunna väntas bli rätt avsevärda. Då försöken på grund härav måste få mycket begränsad omfattning, synes det icke vara nödvändigt att nu fastställa detaljerade statsbidragsbestämmelser; det bör ankomma på Kungl. Maj:t att efter prövning av de företedda kostnadsberäkningarna och omständigheterna i övrigt bestämma det statsbidrag, som bör utgå till ett distrikt, där korrespondensrealskola upprättas.

Av tekniska skäl torde det vara svårt att organisera försöken i avsedd utsträckning redan instundande läsår. Ett belopp för försök med korrespondensundervisning bör dock finnas tillgängligt, emedan behov av sådan undervisning i vissa ämnen kan tänkas framträda inom ett par av de distrikt, där försök med enhetsskolorganisationen pågå.

Då det är mycket ovisst, i vad mån dylika behov komma att aktualiseras, är det svårt att angiva fasta hållpunkter för anslagsberäkningen. Ett totalbelopp av 35 000 kronor skulle dock sannolikt vara tillfyllest. Jag har för avsikt att under anslaget Skolöverstyrelsen: Försöksverksamhet m. m. upptaga ifrågasvarande belopp.

Yrkesvägledningen inom enhetsskolan.

Enligt de av 1950 års riksdag godkända riktlinjerna för skolväsendets utveckling skall yrkesorientering upptagas i kursplanen för klasserna 7 och 8 av enhetsskolan. Senast i klass 9 skall, i nära kontakt med yrkes-

livet, anordnas en förberedande yrkesutbildning eller, där förhållandena motivera detta, en allmän praktisk utbildning.

Skolöverstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning ha år 1949 gemensamt tillsatt en samarbetskommitté för utredning av spörsmål rörande yrkesvägledningens organisation m. m.

Bland de frågor, som skulle bli föremål för behandling inom kommittén, kunna nämnas gränsdragningen mellan skolans och arbetsförmedlingens uppgifter på yrkesvägledningens område, frågor om vilka metoder som företrädesvis böra komma till användning vid yrkesvägledningen och vilket utrymme den bör få på skolans schema samt frågor om lärarnas specialutbildning för ändamålet och om erforderliga hjälpmedel för undervisningen.

Samarbetskommittén har ansett sig först böra ta ställning till yrkesvägledningen inom försöksdistrikt med nioårig enhetsskola.

Enligt en av kommittén upprättad promemoria skulle yrkesorienteringen i klasserna 7—9 erhålla en omfattning, för vilken närmare redogörelse lämnats i propositionen nr 136 s. 29 och 30.

Enligt denna plan skulle yrkesvägledningen i försöksdistrikten påbörjas läsåret 1951/52, då klass 7 i försöksdistrikten kommer att omorganiseras enligt för enhetsskolan fastställda riktlinjer.

Undervisningen i yrkesorientering och den enskilda studieorienteringen skulle handhas av en av skolans lärare, förslagsvis benämnd yrkesvals lärare. Denne skulle även ha vissa uppgifter i arbetsförmedlingens tjänst och åtnjuta arvode från denna. Samarbetet mellan skola och arbetsförmedling bleve genom anordningen säkerställt.

Yrkesvalsläraren skulle fullgöra en del av sin undervisningsskyldighet genom att meddela undervisning i yrkesorientering; han skulle åtnjuta viss nedsättning i undervisningsskyldigheten med hänsyn till honom åvilande kontaktarbete och enskild studieorientering; hans övriga arbete med yrkesvägledning skulle falla utanför den egentliga lärartjänsten och betalas av arbetsförmedlingen. De arbetsuppgifter, som komme att falla på honom i hans egenskap av ungdomsförmedlare, äro främst lärjungarnas utplacering i yrkespraktik, anskaffande åt dem av lärlings- och andra utbildningsplatser, utplaceringen i näringslivet vid avgången från skolan och den i dessa sammanhang eller eljest nödvändiga enskilda yrkesvägledningen.

I varje försöksdistrikt bör enligt samarbetskommittén finnas en yrkesvalslärare. Då dennes arbete som ungdomsförmedlare torde komma att starkt variera, kan man tänka sig, att skoldistriktet indelas i arvodesklasser, varvid arvodet fastställes efter läsår (budgetår). I städer, där särskild ungdomsförmedling finnes, torde yrkesvalslärarens befattning med rena förmedlingsuppgifter kunna inskränkas till ett minimum. Under alla förhållanden måste dock en representant för skolan följa utplaceringen av lärjungarna i yrkespraktik och yrkesutbildning, emedan det här är fråga

om skolpliktiga, som ej böra utplaceras i arbete utan vederbörande skolmyndighets godkännande.

Yrkesvalslärarnas utbildning i yrkesvägledning föreslås ske vid en feriekurs om cirka en månad. Sådana kurser böra anordnas av arbetsmarknadsstyrelsen i samarbete med skolöverstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning. Den första kursen bör lämpligen hållas sommaren 1951 för ett fyrtiotal lärare. Yrkesvalslärarna böra dessutom kortare tid hospitera vid ungdomsförmedlingens länscentral. För lärare, som genomgått föreskriven utbildning eller annorledes förvärvat kännedom om yrkesvägledningens arbets sätt, utfärdar arbetsmarknadsstyrelsen behörighetsförklaring. För den nödvändiga fortbildningen kunna yrkesvalslärarna begagna sig av en korrespondenskurs i yrkesvalspsykologi och yrkesvägledningens metodik, som är under utarbetande hos arbetsmarknadsstyrelsen.

Yrkesvalsläraren skulle i sin av arbetsmarknadsstyrelsen arvoderade verksamhet vara underställd länsarbetsnämnden.

Som bekant har skolkommisionen tänkt sig, att åtskilliga av yrkesvalslärarens uppgifter skulle tillkomma den av kommissionen föreslagna tillsynsläraren. Samarbetskommittén går ej närmare in på förhållandet mellan de båda föreslagna lärartjänsterna men påpekar, att »en annan organisation kan vara tänkbar», om tillsynslärartjänst insättes.

Kostnaderna för den planerade utbildningskursen och för lärarnas hospitering vid ungdomsförmedling ha beräknats till 16 450 kronor.

Arbetsmarknadsstyrelsen har uppskattat de genom styrelsen utgående arvodena för budgetåret 1951/52, då undervisningen kunde beräknas omfatta cirka 850 lärjungar i klass 7, till sammanlagt omkring 1 000 kronor.

Föredraganden har anfört följande.

Samarbetskommitténs plan för yrkesvägledningen i enhetsskolan överensstämmer väl med riksdagens beslut och med det i förra årets skolproposition skisserade arbetsprogrammet. Åtminstone tills vidare torde verksamheten i klasserna på högstadiet böra erhålla den omfattning samarbetskommittén förordat.

Lärrfrågan kan endast lösas provisoriskt. När om ett par år den förberedande yrkesutbildningen skall organiseras upp ute i försöksdistrikten, torde i de flesta fall heltidstjänster bli erforderliga, motsvarande de av skolkommisionen föreslagna tillsynslärartjänsterna. I vissa distrikt kan arbetet väntas taga sådan omfattning, att tillsynsläraren behöver biträde av en lärare, som bland annat övertager vissa uppgifter på yrkesorienteringens område. Det kan vara lämpligt att göra början med denna kompletterande lärarorganisation, emedan yrkesvägledningen i försöksdistrikten under de två närmaste åren har rätt begränsade arbetsuppgifter och i huvudsak inskränker sig till den yrkesorientering, som skall föregå den förberedande yrkesutbildningen. Samarbetskommittén använder benämningen yrkesvalslärare för de nu i första hand behövliga lärarna. Dessa skulle erhålla viss utbildning vid en feriekurs, som tänkes anordnad av arbetsmarknadsstyrelsen i samarbete med skolöverstyrelsen, och dessutom under en kortare tid hospitera vid ungdomsförmedlingens länscentral. Antagligen

komme tillsynslärartjänsterna, om sådana framdeles inrättas, att i stor utsträckning rekryteras bland yrkesvalslärarna.

En yrkesvalslärare skulle i regel vara heltidsanställd lärare vid skolan och tillika arvodestagare inom arbetsförmedlingen. Det vanligaste fallet torde väl bli, att någon av distriktets folkskollärare förskaffar sig kompetens för uppdraget och erhåller detsamma. Han skulle då bestrida viss undervisning i de vanliga ämnena i sin klass på mellanstadiet, fullgöra en annan del av undervisningsskyldigheten genom att undervisa i yrkesorientering i de högre klasserna, besörja s. k. kontaktarbete och meddela enskild studieorientering i sistnämnda klasser samt på grund härav åtnjuta viss nedsättning i undervisningsskyldigheten som folkskollärare ävensom slutligen vid sidan om lärartjänsten mot arvode från arbetsmarknadsstyrelsen handhava vissa uppgifter rörande lärjungarnas utplacering i yrkespraktik m. m.

Jag kan i de här återgivna grunddragen följa samarbetskommitténs förslag. Därav följer i stort sett även, vilka löneförmåner som böra tillkomma yrkesvalsläraren i hans lärartjänst. Han komme att intaga samma ställning som de folkskollärare, vilka fullgöra en del av sin undervisning på högstadiet, och bör med hänsyn till undervisningens speciella karaktär erhålla tilläggsarvode för sistnämnda undervisning efter de grunder, som fastställas för dessa. Det bör därvid ankomma på skolöverstyrelsen att bestämma, huru många undervisningstimmar den del av arbetet, som icke är bunden till viss timme på schemat, skall anses motsvara. Den undervisning på mellanstadiet, som yrkesvalsläraren måste överlåta på arvoderad ersättare, komme att betalas enligt timlärarkungörelsen, sålunda i regel efter taxan TC 17.

Det kan emellertid också tänkas, att till yrkesvalslärare utses en ämneslärare, således en lärare, som i princip har hela sin tjänstgöring på högstadiet. Hans totala tjänstgöring bör då bestämmas enligt de grunder, som gälla för sådana lärare. Andra lärares arbetsbörda kommer tydligen, när ämneslärarsystem tillämpas, icke att påverkas av att vissa arbetsuppgifter bestridas av en särskild yrkesvalslärare. Motsvarigheten i undervisningstimmar för kontaktarbete m. m. bestämmas såsom i föregående fall av skolöverstyrelsen.

Slutligen är det åtminstone möjligt, att till yrkesvalslärare utses en person, som icke har att bestrida annan undervisning än den med yrkesvägledningen förenade eller därutöver endast har timlärartjänst. Han bör då i sin egenskap av yrkesvalslärare avlönas som timlärare, varvid åter skolöverstyrelsen bestämmer, vilket timantal han bör tillgodoräkna sig för den del av undervisningen, som icke är bunden till viss timme på schemat. För arvodering av lärartimmarna bör i detta fall timtaxan TC 17 läggas till grund; därjämte skulle läraren såsom övriga yrkesvalslärare åtnjuta visst arvode från arbetsmarknadsstyrelsen.

Det torde icke vara erforderligt att nu taga ställning till avlöningsförmånerna för en heltidsanställd yrkesvalslärare, som uteslutande ägnar sig åt yrkesvägledningsarbetet. Fallet kommer efter all sannolikhet icke att aktualiseras under instundande budgetår men bör beaktas vid den utredning om tillsynslärartjänsterna, som inom det närmaste året måste verkställas. Frågan om yrkesvalslärarnas ställning till arbetsförmedlingen fordrar ytterligare överväganden. Den av samarbetskommittén föreslagna anordningen torde dock försöksvis få tillämpas under nästa budgetår.

Kostnaderna för lärartjänstgöringen torde komma att öfverfylla något lägre än samarbetskommittén antagit. I vad de ankomma på statsverket, belasta de förslagsanslaget till bidrag till avlöning åt lärare vid folkskolor. Anslagsbehovet för nästa budgetår påverkas emellertid icke.

Formerna för intagning av lärjungar i högre skolor.

Intagning av lärjungar i realskolans första klass verkställs dels i juni månad och dels vid höstterminens början, enligt villkor för vilka närmare redogjorts i propositionen nr 136 s. 35 och 36.

Den 7 juli 1949 tillkallade skolöverstyrelsen två sakkunniga, rektorn vid kommunala flickskolan i Jönköping Elisabeth Dahr och överläraren i Göteborg R. Dahlkvist, för att verkställa översyn av bestämmelserna rörande intagning av lärjungar i första klassen av allmänna läroverk och jämförliga läroanstalter.

De sakkunniga ha den 8 december 1950 till skolöverstyrelsen inkommit dels med redogörelse för intagningarna år 1950, dels med förslag till försöksverksamhet på området. De sakkunnigas förslag innefattar fyra huvudsakliga undersökningsämnen, nämligen försök med kvoteringsystem, kombination av folkskolebetyg och psykologiska prov, kombination av folkskolebetyg och inträdesprov samt minimifordringarna för inträde i realskolan. För den närmare innebörden av de sakkunnigas förslag och kostnaderna för försöksverksamheten budgetåren 1951/55 torde få hänvisas till nyssnämnda proposition s. 36—39.

Skolöverstyrelsen har i framställning den 11 januari 1951 betecknat de av de sakkunniga föreslagna undersökningarna som i hög grad angelägna. För budgetåret 1951/52 beräknar överstyrelsen ett anslag av sammanlagt 37 500 kronor erforderligt för ändamålet.

Föredraganden har anfört följande.

Då av olika orsaker nya klassavdelningar vid de högre skolorna icke kunnat upprättas i proportion till den stigande tillströmningen, måste fler inträdessökande än förr avvisas. Ur den enskildes synpunkt ter det sig alltmer angeläget, att intagningsförfarandet ger största möjliga mått av individuell rättvisa. Ur allmännare synpunkter är det icke mindre viktigt, att urvalet till de högre skolstudierna grundar sig på en så säker bedömning av studielämpligheten som möjligt. Svårigheterna att konstruera ett i alla avseenden oklanderligt intagningsinstrument äro uppenbara, men frågan berör varje år så många unga människor, att de möjligheter till förbättring av intagningsproceduren, som till äventyrs finnas, icke böra lämnas obegagnade.

Såsom skolöverstyrelsen påpekar, återkomma liknande frågeställningar överallt, där de uppväxande stå i valet mellan olika utbildningsalternativ, på lägre och högre stadier, oavsett huru skolorganisationen i övrigt utformas. Till och med om valet mellan olika bildningsvägar är fullt fritt och ingen gallring framtvings av utrymmessvårigheter, bör det dock föregås av en rådgivning från skolans sida, och det är av största vikt, att denna

grundar sig på en allsidig bedömning av de ungas kvalifikationer. Lärjungens kunskapsnivå och intelligens äro viktiga faktorer vid denna bedömning, men dessutom spela en rad karaktärssegenskaper in på ett ofta avgörande sätt och måste på ett eller annat sätt beaktas vid rådgivningen. En allsidig och objektiv värdering av studielämpligheten förutsätter en kombination av olika bedömningsgrunder och bedömningsmetoder.

Skolöverstyrelsens förslag innebär icke att några ändringar i intagningsförfarandet skulle företagas under försökstiden. Vissa särskilda prov skulle visserligen anställas med lärjungarna och det skulle härigenom bli möjligt att bedöma, huru urvalet skulle ha utfallit, om proven på ett eller annat sätt fått spela in vid avgörandet; men lärjungarna skulle tills vidare som hittills intagas på grundval av den avlämnande skolans betyg.

Jag har icke mycket att erinra mot undersökningens allmänna planläggning. Viktiga sidor av problemet komma att belysas på ett sätt, som icke är möjligt utan sådana systematiskt arrangerade prov. I nuvarande ekonomiska läge bör undersökningen dock icke givas större omfattning än nödvändigt. Jag finner det ur denna synpunkt tveksamt, huruvida de relativt kostsamma försöken med skriftliga kunskapsprov i modersmålet och räkning böra medtagas i denna omgång, så mycket mer som syftet med dessa prov i viss utsträckning tillgodoses genom de standardiserade prov, vilka stå till lärarnas förfogande.

Kostnaderna för utarbetandet av uppgifter för ifrågavarande prov och för rättandet av proven ha beräknats till 14 000 kronor. Om de uteslutas ur programmet, bör även en minskning av ledararvodena vara möjlig, förslagsvis med 2 000 kronor. Den för instundande budgetår erforderliga anslagssumman bör då kunna uppskattas till 37 500—14 000—2 000 = 21 500 kronor.

Jag har för avsikt att vid beräkningen av anslaget till försöksverksamhet beakta detta anslagsbehov.

Försöksverksamhet vid högre skolor.

Det särskilda utskott, som vid 1950 års riksdag behandlade skolreformen, underströk behovet av försöksverksamhet även inom de existerande skolformerna. Försöken skulle icke blott avse frågor, som kunde aktualiseras av enhetsskolereformen, utan även spörsmål av allmän betydelse för skolans och den särskilda skolformens uppgifter.

Skolöverstyrelsen har framställt förslag om anordnande av följande försök inom det högre skolväsendet.

1) Försök med förstärkningsanordningar i de högsta gymnasieringarna i syfte att öka möjligheterna till individualisering och grupparbete. Kostnad per år 32 000 kronor.

2) Försök med att tillåta lärjungar i näst högsta ringen att nedlägga två eller tre av ämnena i denna ring och i stället avsluta hela gymnasiekursen i två eller tre av de återstående ämnena. De nedlagda ämnena skulle återupptagas i högsta ringen med ökat timantal. Lärjungar, som ordnat studierna på detta sätt, kunna, om de så önska, avgå efter näst högsta ringen, och böra då erhålla betyg över begränsad studentexamen, om de vid särskild prövning styrkt sig äga insikter i tre ämnen motsvaran-

de fordringarna i studentexamen. Försöken skulle anställas vid 3 skolor. Kostnad omkring 24 000 kronor.

3) Försök vid 5 skolor med franska som andra och tyska som tredje språk. Kostnad första året 9 700 kronor.

4) Försök vid en skola med undervisning första året förutom i teoretiska läroämnen och de vanliga övningsämnena i jordbruks- och husdjurslära samt verkstadsarbete och sömnad. Kostnad första året 12 000 kronor.

5) Vissa försök med lärjungarnas hemarbete vid 5 skolor. Kostnad 9 700 kronor.

6) Försök i ökad utsträckning med »klassens timme», avsedd för klassens gemensamma angelägenheter och för diskussion av frågor, som icke kunna behandlas under de vanliga undervisningstimmarna. Kostnad 7 500 kronor.

7) Försök vid 40 avdelningar med indragning av de särskilda språkskrivningarna i realskolan och ämnets kompenserande med en extra halvtimme på timplanen. Kostnad 8 000 kronor.

De av skolöverstyrelsen sammanlagt beräknade kostnaderna för nämnda försöksverksamhet uppgå till 102 900 kronor.

Föredraganden har anfört bland annat följande.

Vissa försök kräva ökad anvisning av lärarkraft. Deras omfattning måste bestämmas med beaktande å ena sidan av angelägenhetsgraden ur pedagogisk synpunkt och å andra sidan av de anspråk försöken och de prövade anordningarna ställa på lärartillgången. En del i och för sig önskvärda anordningar torde till följd av lärarbristen vid de högre skolorna knappast vara genomförbara under överskådlig tid. Försöken kunna då i vissa fall uppskjutas några år. Detta gäller exempelvis om försöken med »klassens timme». I andra fall är det fråga om anordningar, vilkas värde icke kan med någon säkerhet bedömas utan att arbetsresultatet observeras under en längre följd av år. Det kan då vara angeläget, att försöken snarast möjligt påbörjas i den utsträckning det ekonomiska läget medger.

I stort sett avse de av skolöverstyrelsesakkunniga föreslagna försöken anordningar, vilkas ändamålsenligaste utformning kräver ett mer eller mindre tidsödande metodiskt arbete eller vilkas verkningar icke kunna bedömas utan systematiska försök på längre sikt. De flesta av dem äro rätt naturliga led i en pedagogisk försöksverksamhet på det högre skolstadiet. Tvekan kan dock råda om de ifrågasatta försöken med franska som andra språk. Dessa synas snarare vara att betrakta som organisatoriska försök med viss allmänkulturell bakgrund än som pedagogiska försök i egentlig mening. De ekonomiska konsekvenserna äro dessutom svåröverskådliga; den i handlingarna meddelade kostnadssumman för första läsåret ger knappast någon föreställning om den totala belastning försöken skulle medföra. Jag är i varje fall icke beredd att beräkna medel för detta ändamål i nu förevarande sammanhang.

Jämväl i övrigt nödgas jag med hänsyn till den ekonomiska situationen och rådande lärarbristen ifrågasätta en beskärning av det begärda anslaget, vilket givetvis förutsätter, att försöken till en del skjutas över till kommande verksamhetsår. För budgetåret 1951/52 synes ett belopp av 50 000 kronor kunna ställas till skolöverstyrelsens disposition för försöksverksamhet vid de högre skolorna. Överstyrelsen bör därvid icke vara snävt

bunden till det uppgjorda programmet utan äga företaga jämkningar mellan de olika försöksuppgifterna och även upptaga nya sådana. Åtgärder av organisatorisk art, som sträcka sig över längre tid än det löpande budgetåret och förutsätta fortsatt medelsanvisning, böra dock underställas Kungl. Maj:ts prövning.

I motionerna *I: 433* och *II: 564* har till stöd för det i motionerna framställda yrkandet om anvisande för försöksverksamhet vid högre skolor av det av skolöverstyrelsen begärda beloppet av 102 900 kronor framhållits bland annat, att särskilda utskottet kraftigt understrukt departementschefens uttalande i skolpropositionen till 1950 års riksdag, att varje skolform, så länge den existerade, också borde ha rätt till en utveckling, varigenom den sattes i stånd att anpassa sig efter behoven och bjuda sitt bästa åt varje årskull inträdande lärjungar.

Försöksverksamhetens personalorganisation.

Nuvarande organisation. Ärenden rörande försöksverksamheten handläggas för närvarande av två av skolöverstyrelsens ledamöter, undervisningsråden Y. Norinder och B. Thorén, den förre tillhörande överstyrelsens folkskolavdelning, den senare läroverksavdelningen. De ämbetsåligganden, som tidigare ha ankommit på de båda undervisningsråden, bestridas enligt Kungl. Maj:ts förordnande av vikarierande undervisningsråd. Kostnaden för verksamhetens ledning bestrides sålunda i denna del från ämbetsverkets avlöningsanslag.

Övriga personalkostnader bestridas ur reservationsanslaget för skolöverstyrelsens försöksverksamhet, som för innevarande budgetår uppgår till 160 000 kronor. Genom beslut den 17 november 1950 har Kungl. Maj:t medgivit, att ur anslaget må utgå kostnaderna för anställande inom överstyrelsen av

- ett kanslibitråde i lönegrad Cg 11,
- en heltidsanställd amanuens,
- en försöksskolkonsulent i lönegrad Cg 27,
- en undersökningsexpert med ett arvode av 675 kronor för månad samt ett antal lärare för deltidstjänstgöring såsom konsulenter med rätt för dessa att åtnjuta ett dagarvode av åtta kronor för tjänstgöringsdag, resdagar icke inberäknade, samt traktamentsersättning enligt gällande bestämmelser ävensom ersättning för mistade avlöningsförmåner.

För sistnämnda konsulenter och andra sakkunniga biträden har beräknats ett belopp av 30 000 kronor.

Skolkommissionen har — under erinran om att de första försöksskolorna redan hösten 1953 nådde upp till nionde klassen och att de vidsträckta arbetsuppgifterna måste förberedas i god tid — i skrivelse den 15 december 1950 hemställt, att Kungl. Maj:t måtte föranstalta om sådan för-

stärkning av skolöverstyrelsens försöksavdelning, att frågor i samband med enhetsskolans förberedande yrkesutbildning kunde bli vederbörligen beaktade.

Skolöverstyrelsesakkunnigas förslag. Den 18 juni 1949 tillkallades med vederbörligt bemyndigande tre sakkunniga, generaldirektören N. G. Rosén, numera överdirektören G. W. Dahlberg och ledamoten av riksdagens första kammare agronomen I. Persson, för att verkställa en allmän översyn av skolöverstyrelsens verksamhet och organisation. De sakkunniga väntas inom den närmaste tiden avgiva sitt betänkande. Departementschefen anmodade emellertid den 27 oktober 1950 de sakkunniga att inkomma med de förslag till omorganisation av skolöverstyrelsen, som kunde finnas påkallade för den pågående försöksverksamheten med enhetsskolan. Sedan dessa den 28 december 1950 avlämnat ifrågavarande förslag, är frågan i denna del numera färdigberedd.

De sakkunnigas förslag innebär, att inom skolöverstyrelsen en särskild avdelning skulle inrättas för försöksverksamhetens ledning. För avdelningen föreslås följande personalutrustning:

Befattning	Lönegrad resp. årsarvode i kronor	Antal tjänster
<i>Pedagogisk personal:</i>		
avdelningschef	Cp 13	1
undervisningsråd	Cp 10	1
skolpsykolog	Cb 7	1
byrådirektör för praktisk utbildning, gemensam med överstyrelsen för yrkesutbildning	Ce 31	$\frac{1}{2}$
konsulenter för studieplans- och instruktionsarbete m. m. för		
lägre stadier	3 000 + lön	1
högre stadier	3 000 + lön	1
praktisk utbildning	3 000 + lön	1
konsulenter för yrkesvägledning gemensamma med arbetsmarknadsstyrelsen	arvode Ce 27	2/2
<i>Kanslipersonal:</i>		
byrådirektör	Ce 31	1
amanuenser	Cf 17—Ce 24	2
kanslibitråde	Ce 11	1
kontorsbitråde	Cf 4—Ce 8	1

Avdelningens pedagogiska personal skulle sålunda utgöras av 6 befattningshavare med heltidstjänstgöring och 3 befattningshavare, vilkas tjänstgöring till viss del komme att falla inom ämbetsverket. Kanslipersonalen skulle utgöras av 5 tjänstemän med full tjänstgöring.

Hela lönekostnaden för den förtecknade personalen beräknas uppgå till 157 445 kronor. Motsvarande kostnader för den nuvarande försöksroteln belasta olika anslag men kunna totaliter uppskattas till omkring 63 000 kronor. Kostnadsökningen bleve sålunda vid pass 94 000 kronor.

De i det föregående nämnda befattningshavarna skulle samtliga ha full tjänstgöring antingen enbart i skolöverstyrelsen eller i överstyrelsen och något av de ämbetsverk, med vilka denna måste samarbeta i frågor rörande försöksverksamheten. En utbyggnad av organisationen med deltid-
anställda konsulenter är emellertid påkallad. Kostnaderna här-
för, inklusive ett arvode av 8 kronor per tjänstgöringsdag, uppskattas till 55 000 kronor för instundande budgetår.

Vissa uppgifter inom försöksverksamheten kunna lämpligen övertagas av experter utanför ämbetsverket. Hit hör exempelvis utarbetandet av prov i vissa ämnen, såsom engelska och tyska, och utarbetande av studieplaner i vissa praktiska ämnen, bland annat för de inbyggda praktiska linjerna vid läroverken. De sakkunniga beräkna för sådana ändamål ett anslagsbehov av 25 000 kronor. Härvid förutsätta de sakkunniga, att ersättning till den nu anställde undersökningsexperten utgår av dessa medel.

Skolöverstyrelsen, som i det väsentliga tillstyrker de sakkunnigas förslag, understryker vikten av att försöksverksamheten på den praktiska utbildningens område utbygges på fullt ändamålsenligt sätt och att i samband därmed personalorganisationen inom försöksavdelningen får den förstärkning, som för detta ändamål är erforderlig. Vidare påpekar överstyrelsen, att de sakkunniga i sina anslagsberäkningar icke tagit hänsyn till höjningen av lönebeloppens storlek från och med den 1 januari 1951.

Föredraganden har yttrat följande.

Den av skolöverstyrelsen ledda försöksverksamheten torde inom de närmaste åren komma att taga mycket stor omfattning och gäller så skiftande uppgifter inom överstyrelsens hela arbetsfält, att jag icke kan tveka om att en särskild avdelning för verksamheten bör upprättas inom skolöverstyrelsen. Det finnes enligt min uppfattning intet skäl att befara, att avdelningen längre fram i tiden skulle bliva överflödig eller befinnas överorganiserad. Ett definitivt utformat skolsystem är knappast tänkbart inom ett föränderligt samhälle. Ett progressivt skolsystem har åter ständigt behov av en organiserad försöksverksamhet.

Redan i sin nuvarande form sysselsätter försöksverksamheten två personer i undervisningsråds tjänsteställning, av vilka den ene kan sägas företräda enhetsskolan, sådan den utvecklas på folkskolans grund, och den andre speciellt realskolestadiet och försöksverksamheten vid de högre skolorna. Ett tredje arbetsområde tillkommer under de närmaste åren. Det omfattar den praktiska utbildningen i allmänhet och den förberedande yrkesutbildningen i synnerhet. Det är icke för tidigt att redan nu lägga en första grund även för denna del av organisationen, vilken inom ett par år torde komma att ställas inför synnerligen omfattande och arbetskrävande organisationsuppgifter.

Skolöverstyrelsesakkunniga föreslå, att de båda chefstjänsterna göras till förordnandetjänster, den ena i Cp 13, den andra i Cp 10. Jag är ense med de sakkunniga om behovet av dessa båda tjänster men anser att dessa i avvaktan på prövningen av skolöverstyrelsesakkunnigas förslag i dess helhet böra konstrueras på samma sätt som övriga rådstjänster i verket. De båda tjänst innehavarna böra sålunda tills vidare hava undervisningsråds tjänste- och löneställning; den av dem, som förordnas till avdelningschef, bör därutöver åtnjuta befattningsarvode såsom övriga avdelningschefer.

Den praktiska utbildningen skulle som sin främste företrädare ha en byrådirektör, vars arbetstid skulle fördelas mellan skolöverstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning och vars lön skulle vara uppförd på det senare ämbetsverkets stat. Konstruktionen av denna tjänst synes böra ytterligare studeras. Jag vill här blott erinra om att tjänsten icke upptagits i anslagsäskandena för överstyrelsen för yrkesutbildning i årets statsverksproposition.

För vart och ett av försöksverksamhetens huvudområden skulle enligt de sakkunnigas förslag anställas en heltidsanställd konsulent. Denne skulle förordnas på viss tid, högst sex år, och under förordnandetiden åtnjuta dels ersättning för mistade löneförmåner, beräknade efter Ortsgrupp 5, dels ett årligt arvode av 3 000 kronor. Jag kan i huvudsak ansluta mig till detta förslag. Jag anser mig emellertid böra förordna, att dessa konsulenter skola äga åtnjuta arvode och övriga förmåner, motsvarande avlöningsförmåner efter den löneklass, vars nummer med tre enheter överstiger numret å den löneklass enligt statens löneplansförordning, i vilken vederbörande är placerad. Är vederbörande icke placerad i dylik löneklass, bör arvodet bestämmas av Kungl. Maj:t.

De sakkunniga föreslå vidare, att två hos arbetsmarknadsstyrelsen anställda konsulenter för yrkesvägledning inom skolväsendet skulle få en del av sin tjänstgöring förlagd till skolöverstyrelsen. Jag har intet att erinra mot denna anordning, som förutsatts redan vid dessa tjänsters inrättande.

Avdelningens allmänna personal skulle utgöras av en skolpsykolog, en byrådirektör (Ce 31), ett kanslibitråde samt två amanuenser och ett kontorsbiträde i befodringsgången. Därjämte skulle särskilda sakkunniga kunna tillkallas; deras arvoden ha beräknats komma att uppgå till 25 000 kronor det första året.

Jag har blivit övertygad om behovet av en skolpsykolog; en person med kännedom om den moderna psykologien och dess undersökningsteknik bör kunna bli till stort gagn för avdelningens verksamhet. De sakkunniga äro emellertid tveksamma, huruvida tjänsten kan omedelbart tillsättas, och föreslå att, om så ej sker, sakkunniganslaget må kunna höjas för anlitande av tillfällig expertis på området. Det synes mig i detta läge icke kunna vara alltför mycket att erinra mot att behovet av skolpsykologisk sakkunskap det första året tillgodoses genom anlitande av sistnämnda anslag. I huru stor utsträckning detta kan behöva tagas i anspråk för ändamålet är givetvis svårbedömligt, men jag föreställer mig att de mest trängande behoven skola kunna tillgodoses inom ramen av det belopp av 25 000 kronor för sakkunnighjälp, som de sakkunniga föreslagit.

I fråga om avdelningens administrativa personal kan jag ansluta mig till de sakkunnigas förslag endast med den ändringen, att byrådirektörstjänsten i överensstämmelse med lönenämndens förslag ersättes med en tjänst som förste byråsekreterare i Ce 29.

Med hänsyn till den förestående omorganisationen av skolöverstyrelsen torde ingen av de nya tjänsterna böra givas ordinarie karaktär. Detta utesluter givetvis icke, att, om så anses påkallat, tjänstemän tillhörande överstyrelsens ordinarie personal tjänstgöra på avdelningen.

Utskottet.

Såsom föredraganden framhållit avser skolöverstyrelsens redogörelse för *erfarenheterna av den allmänna försöksverksamheten* de förberedande pedagogiska försök, som påbörjats redan året före riksdagens beslut om enhetsskolan. Det är fråga om de allra första erfarenheterna och föredraganden har understrukt att på så kort tid hade givetvis icke någon på nya erfarenheter grundad allmän mening hunnit utbilda sig bland de i försöken deltagande. Av åtskilliga av de i ärendet avgivna yttrandena framgår likväl att den nya metodiken, där den tillämpats, ökat barnens trivsel och arbetsglädje och att flera barn, än man hittills vanligen antagit, hade åtminstone någon behållning av den första undervisningen i engelska. I samband med införandet av undervisning i engelska har i försöksdistrikten antalet veckotimmar i modersmålet i femte klassen minskats från 10 till 6. Detta synes beträffande modersmålet ha medfört något lägre färdighet i fråga om ordförståelse, tystläsning och välskrivning. Utskottet anser i likhet med föredraganden att detta förhållande är värt att uppmärksammas. Utskottet har emellertid inhämtat, att skolöverstyrelsen den 30 mars 1951 beslutat att modersmålsundervisningen i försöksdistrikten skall från och med höstterminen 1951 utökas med en timme i veckan eller alltså från 6 till 7 veckotimmar. Samtidigt som denna ändring vidtagits i timplanen har skolöverstyrelsen beslutat vissa förändringar i de av överstyrelsen fastställda huvudmomenten för undervisningen, varvid i kursföreskrifterna starkare betonats vikten av övning i tystläsning och ordkunskap samt betydelsen av en effektiv övningsteknik i dessa hänseenden. Utskottet vill för sin del framhålla, att försöksverksamhetens gång alltjämt bör följas och kontrolleras genom fortsatta prov, med särskilt aktgivande på resultaten i modersmålet. Skulle det härvid visa sig, att försöksdistriktens lärjungar stanna på en lägre nivå än sina jämnåriga i färdigheter som ordförståelse och förmåga att vid tyst läsning uppfatta textens innehåll, synas ytterligare åtgärder böra vidtagas för en ännu mera accentuerad uppövning i samband med modersmålsundervisningen av dessa grundläggande studiefärdigheter. Anmärkas må emellertid, att det — såsom också föredraganden framhållit — icke låter sig göra att definitivt bedöma dessa frågor förrän erfarenhet vunnits rörande den nivå lärjungarna uppnå med den till 9 år förlängda skolgången.

Utskottet har icke funnit något att erinra mot den av föredraganden tillstyrkta successiva avvecklingen av den nuvarande folkskolelinjen vid

statens normalskola i Stockholm och vad föredraganden i övrigt i detta sammanhang förordat.

Till vad föredraganden anfört och föreslagit med avseende å *realskolestadiets utveckling utanför försöksdistrikten* kan utskottet giva sin anslutning.

I detta sammanhang vill utskottet i anledning av motionen II: 512 framhålla, att det vid tillämpningen av det s. k. stocksundssystemet eventuellt kan bli nödvändigt att vidtaga vissa modifikationer i kurs- och timplanerna i vad avser realskolan. Då det närmast torde få ankomma på skolöverstyrelsen att föreslå på grund härav erforderliga åtgärder anser utskottet motionen icke böra till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Utskottet har funnit sig böra biträda vad föredraganden förordat beträffande *korrespondensundervisning i vissa landsbygdsdistrikt, yrkesvägledning inom enhetsskolan och formerna för intagning av lärjungar i högre skolor*.

Beträffande *försöksverksamheten vid högre skolor* har föredraganden med hänsyn till den ekonomiska situationen och rådande lärarbrist föreslagit en beskärning från 102 900 kronor till 50 000 kronor av det för ändamålet begärda anslaget, varvid föredraganden förutsatt, att försöken till en del skulle skjutas över till kommande verksamhetsår. Utskottet anser sig på av föredraganden sålunda angivna skäl böra tillstyrka bifall till att för ändamålet för nästa budgetår beräknas det av föredraganden angivna beloppet å 50 000 kronor och har icke funnit sig böra biträda det i motionerna I: 433 och II: 564 framställda yrkandet, innebärande att ett belopp av 102 900 kronor skulle under budgetåret 1951/52 ställas till skolöverstyrelsens förfogande för ifrågavarande försöksverksamhet.

Utskottet har icke heller i övrigt funnit något att erinra mot vad föredraganden under detta avsnitt anfört.

Vidkommande *försöksverksamhetens personalorganisation* har utskottet funnit sig böra ansluta sig till vad föredraganden förordat. Utskottet vill emellertid med anledning av att Kungl. Maj:t icke nu framlagt förslag om inrättandet av den begärda byrådirektörsbefattningen för praktisk utbildning uttala sina farhågor för att denna utbildning blir alltför svagt företrädd inom den avdelning i skolöverstyrelsen, som skall handhava försöksverksamhetens ledning. För den praktiska utbildningen föreslås nämligen allenast en konsulent. Särskilda utskottet vid 1950 års riksdag framhöll i sitt utlåtande nr 1 (s. 110), att utskottet liksom föredragande departementschefen ansåg att ett allvarligt försök måste göras att uppställa ett praktiskt utbildningsmål som framstode som medborgerligt likvärdigt med det teoretiska bildningsmålet. Särskilda utskottet underströk vidare att det vore för reformens framgång av den största vikt att detta syfte verkligen vunnes. Ett misslyckande skulle sannolikt enligt särskilda utskottets mening innebära att yrkesvalet i stor utsträckning

komme att snedvridas till skada för individen och samhället. Under erinran om detta uttalande vill utskottet framhålla, att utskottet förutsätter, att Kungl. Maj:t har sin uppmärksamhet riktad på frågan om behovet av en starkare representation för den praktiska utbildningen inom försöksavdelningen än den nu föreslagna och den lämpligaste formen härför.

Under återopande av vad utskottet sålunda anfört hemställer utskottet,

I. att riksdagen må

a) i skrivelse till Kungl. Maj:t giva tillkänna vad utskottet ovan anfört;

b) godkänna av föredraganden förordade riktlinjer för de högre skolornas utveckling under övergångstiden före enhetsskolans införande;

c) besluta, att folkskolelinjen vid statens normalskola i Stockholm skall från och med budgetåret 1951/52 successivt avvecklas;

II. att motionen II: 512 icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Avd. II. Anslagsberäkningar.

1:o) **Skolöverstyrelsen: Avlöningar.** Kungl. Maj:t har (propositionen nr 136 s. 55—58 och 62) föreslagit riksdagen att dels bemyndiga Kungl. Maj:t att, med tillämpning tills vidare från och med budgetåret 1951/52, vidtaga den ändring i personalförteckningen, som föranledes av vad föredragande statsrådet förordat, dels godkänna av föredraganden angiven avlöningsstat för skolöverstyrelsen, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1951/52, dels ock till Skolöverstyrelsen: Avlöningar för budgetåret 1951/52 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 1 978 000 kronor.

Förevarande anslag är för innevarande budgetår uppfört med ett belopp av 1 829 000 kronor.

Skolöverstyrelsesakkunnigas förslag angående försöksavdelningens personalorganisation skulle höja anslaget med 165 000 kronor. *Skolöverstyrelsen* föreslår därutöver en höjning med 92 500 kronor för följande ändamål.

- 1) För ersättning åt deltidsanställda konsulenter 3 500 kronor;
- 2) För verkställande av utredning angående en provisorisk gymnasie-reform 15 000 kronor;
- 3) För revision av språktexterna för muntlig studentexamen i latin, engelska, tyska och spanska 8 000 kronor;
- 4) För en översyn och komplettering av folkskolans undervisningsplan 10 000 kronor;
- 5) För inrättandet av följande nya befattningar: två nya förste byråsekreterare i Ce 27, en kansliskrivare i Ce 15 och tre kanslibiträden i Ce 11;
- 6) För löneklassuppflyttningar m. m. 10 000 kronor.

Föredragande statsrådet har för sin del anfört följande.

Delposten för ordinarie tjänstemän torde böra uppföras med oförändrat belopp 785 000 kronor.

Posten Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t, uppgår innevarande budgetår till 46 600 kronor och bör av skäl som jag tidigare anfört höjas med dels 1 200 kronor till ett avdelningschefsarvode, dels ock 49 000 kronor till arvoden åt tre heltidsanställda konsulenter. Sistnämnda belopp bör ha natur av förslagsanslag. Därjämte bör ett i posten ingående belopp av 10 000 kronor till ersättning åt deltidanställda konsulenter i överensstämmelse med skolöverstyrelsens yrkande höjas med 3 500 kronor. Posten bör sålunda uppföras med ett belopp av $46\,600 + 1\,200 + 49\,000 + 3\,500 = 100\,300$ kronor.

För arvoden och särskilda ersättningar åt inspektörer och sakkunniga biträden m. m. är för närvarande avsett ett belopp av 22 800 kronor. Tillkomsten av den nya avdelningen inom ämbetsverket påkallar en höjning av beloppet med 25 000 kronor. Till förarbeten för den provisoriska gymnasiereformen m. m. bör beräknas ytterligare 15 000 kronor. Däremot anser jag mig icke nu böra förorda någon medelsanvisning för översyn och komplettering av folkskolans undervisningsplan och för revision av vissa för muntlig studentexamen avsedda språktexter; det sistnämnda ändamålet synes lämpligen framdeles böra komma under bedömning i samband med avvägningen av det särskilda anslaget till vissa kostnader för student- och realexamina. Anslagsposten beräknar jag sålunda till $22\,800 + 25\,000 + 15\,000 = 62\,800$ kronor.

Posten Avlöningar till övrig icke-ordinarie personal är nu upptagen till 800 000 kronor. De båda undervisningsrådstjänster, som verket tillföres i samband med upprättandet av försöksavdelningen, torde tills vidare böra ha karaktär av extra tjänster och anslagsbehovet sålunda beräknas med hänsyn till en placering i Cg 33. Under denna anslagspost bör vidare beräknas medel för följande personal vid försöksavdelningen, nämligen en förste byråsekreterare, två amanuenser, ett kanslibitråde och ett kontorsbitråde. Skolöverstyrelsen har begärt ytterligare två tjänster som förste byråsekreterare i Ce 27. Ehuru befodringsförhållandena för verkets administrativa personal måste betecknas som mindre gynnsamma, anser jag mig likväl icke nu kunna tillstyrka detta förslag. Jag räknar emellertid med att ännu en amanuens i befodringsgången anställes utöver de två, som jag tidigare tillstyrkt för försöksavdelningen. Till inrättande av en ny kansliskrivartjänst kan jag icke medverka. En viss ökning av biträdespersonalen utöver vad som behöves för försöksavdelningens räkning torde dock vara erforderlig. Jag beräknar för detta ändamål ett belopp av 8 000 kronor. För löneklassuppflyttningar m. m. beräknar jag vidare ett ökat medelsbehov av 10 000 kronor. Vad jag sålunda anfört påkallar en höjning av anslagsposten till 900 000 kronor. I anslutning till vad chefen för finansdepartementet anfört under för flera huvudtitlar gemensamma frågor om en generell nedskärning av avlöningsanslagen bör emellertid detta belopp sänkas med 50 000 kronor. Anslagspostens slutsumma kommer sålunda att uppgå till 850 000 kronor.

För rörligt tillägg har innevarande budgetår beräknats 174 600 kronor. Vid oförändrade beräkningsgrunder synes posten böra höjas till 179 900 kronor.

Hela anslaget beräknar jag sålunda till 785 000 + 100 300 + 62 800 + 850 000 + 179 900 = 1 978 000 kronor, vilket innebär en anslagshöjning av 149 000 kronor.

Utskottet tillstyrker bifall till Kungl. Maj:ts ifrågavarande förslag och hemställer alltså,

att riksdagen må,

a) bemyndiga Kungl. Maj:t att, med tillämpning tills vidare från och med budgetåret 1951/52, vidtaga den ändring i personalförteckningen för skolöverstyrelsen, som för-anledes av vad föredraganden förordat;

b) godkänna följande avlöningsstat för skolöverstyrelsen, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1951/52:

A v l ö n i n g s s t a t .

1. Avlöningar till ordinarie tjänstemän, förslagsvis	785 000
2. Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t, förslagsvis	100 300
3. Arvoden och särskilda ersättningar till inspektörer och sakkunniga biträden m. m., förslagsvis	62 800
4. Avlöningar till övrig icke-ordinarie personal	850 000
5. Rörligt tillägg, förslagsvis	179 900
Summa kronor	1 978 000;

c) till Skolöverstyrelsen: Avlöningar för budgetåret 1951/52 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 1 978 000 kronor.

2:o) Skolöverstyrelsen: Omkostnader. I enlighet med Kungl. Maj:ts förslag (propositionen nr 136 s. 58, 59 och 63), vilket innebär en anslagshöjning med 76 500 kronor, hemställer utskottet,

att riksdagen må till Skolöverstyrelsen: Omkostnader för budgetåret 1951/52 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 472 000 kronor.

3:o) Skolöverstyrelsen: Försöksverksamhet m. m. Kungl. Maj:t har (propositionen nr 136 s. 60—62 och 63) föreslagit riksdagen att till detta ändamål för budgetåret 1951/52 under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 300 000 kronor.

I de i det föregående redovisade *motionerna I: 433* och *II: 564* har ett yrkande framställts, som påverkar det nu förevarande anslaget i höjande riktning med 52 900 kronor.

Utskottet tillstyrker bifall till Kungl. Maj:ts ifrågavarande förslag och får under hänvisning till vad utskottet under avd. I. anfört beträffande yrkandet i *motionerna I: 433* och *II: 564* hemställa,

att riksdagen må, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å *motionerna I: 433* och *II: 564*, till *Skolöverstyrelsen: Försöksverksamhet m. m.* för budgetåret 1951/52 under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 300 000 kronor.

Stockholm den 22 maj 1951.

På statsutskottets vägnar:

MARTIN SKOGLUND.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit

från f ö r s t a kammaren: herrar Gustaf Karlsson, Ohlon, Heiding, Gillström, fröken Andersson, herrar Sundelin, Näsström, Hesselbom, Edin, Einar Persson, Bergh, Birger Andersson, Edvin Thun, Bergman och Pålsson; samt

från a n d r a kammaren: herrar Skoglund i Doverstorp, Ward, Malmberg i Skövde, Svensson i Grönvik, Andersson i Malmö, Wallentheim, Svensson i Ljungskile, Rubbestad, Ståhl, Bergstrand, Åkerström, Hoppe, Jansson i Kalix, Birke och Gustafsson i Stockholm.

Reservation

beträffande försöksverksamheten av herr *Ohlon*.
